

Мудрість сили (дитинство Івана Піддубного)

Богдан Жолдак

МУДРІСТЬ СИЛИ

Іванко Піддубний був найдужчим у селі серед однолітків і водночас... найслабшим, бо через неповороткість програвав їм у боротьбі.

А в його роду всі згадували діда Івана, про якого ходили легенди по всій окрузі.

Згодом так само шанували Максимового тата – той був теж відомий богатир. От, бувало, загрузне в когось віз із волами, то одразу кличуть Максима Піддубного. Випрягають волів, і він, підваживши воза плечима, витягає його на сухе. Слова, які він казав у таких випадках, стали відомі на весь світ:

– Бідна худобонька – може й надірватися. Інше діло ми, люди, – мусимо худобі й допомагати!

Бувало, позбираються люди біля рівчака, де найчастіше вози грузнуть, та й ждуть, доки який застрягне.

А тоді й починається вистава – прихід дядька Максима, порятунку вантажу й волів, а відтак історична фраза велетня, другу половину якої всі глядачі підхоплювали хором:

– ... ми, люди, – мусимо худобі й допомогти!

І всі разом – селяни, Максим, воли – сміялися.

Розваг у селі було замало, отож частенько мешканці Красенівки, що під Золотоношею, затагнуть у виярок важкого воза й кличуть по "швидку допомогу".

Старший Піддубний часто здогадувався, що "дорожча подія" підстроєна землячками, однак ніколи не проминав нагоди продемонструвати людям свою силу.

Бо навіщо ж вона й потрібна?

Сила була і в діда, і в прадіда – всі козацького роду. За цю силу їх і прозвали колись на Січі Піддубними, за назвою найшанованішого на Україні дерева, бо й найдужчого – дуба.

Спробуйте ж і ви сісти в затінку дуба й притулитися спиною до кори – враз відчуєте, як сила переливається до вас зі стовбура.

А ось Іванко Піддубний, названий на честь свого діда, не бажав чекати, доки підросте та увійде в силу.

Не лише тому, що набридло щиглів хапати од старших братів. А ще й тому, що хотів, аби й на нього земляки дивилися та дивувалися.

Бувало, дядьки-селяни сядуть за стола в корчмі та й ну боротися руками, а малий Іван дивиться й заздрить. Потім прибіжить додому.

– Тату, – питається, – а де силу взяти?

Усі в хаті сміються. А батько розгладить вуса, прожене посмішку:

- Бач, Іванку, сила ж різна буває. Один дядько підніме найважчого лантуха, зате інший - найдалі його пронесе. То хто з них дужчий? Отак кожен має вигадувати власну науку, де ту силу брати. От, скажімо, мій дід доки кулешу пшоняного не поїсть, то й руки не здіє. А вже тато мій, так той не жив без гречаної каші, в ній, казав, уся його сила криється. От і думай.

Зачаровано слухав такі слова Іван.

- А ваша, тату, сила - в чому вона?

Тут утрутилася мама:

- Та в чому ж, як не в борщі. Ти ж сам бачиш, що тато тільки його і їсть.

Отож хлопець тихцем підлазив під порожнього татового воза, коли той стояв у дворі, й підважував його плечима доти, доки не втомлювався.

І ось настав нарешті той час, коли він одірвав задні колеса од землі й випростався, розігнувши коліна.

- Ану, годі реманент псувати! - почув він, як мама намагається не засміятися на його зусилля. - Краще б води наносив, буряки оно стоять неполивані.

- Та не лай його, - крутив козацького вуса батько. - Нехай силу моцує.

- Воно ж іще дитина, - сплескувала долонями мама.

- Ти, синку, - наче й не чув її Максим, - коли з порожнім возом упораєшся, то потім на нього мішка з борошном покладови. А тоді й знову починай усе спочатку.

У селі довідалися про нетерплячку Іванка. Тож частенько хлоп'ята підбурювали його поборюкатися на поясах.

І от яке диво - частенько його перемагали в боротьбі набагато слабшенькі, однак спритніші.

Особливо татаркуватий Охметка, син пастуха - удвічі був за нього менший, а таки примудрявся щоразу татарським борцівським засобом, - підбивши лівою п'ятою передню ногу юного богатира, - кинути його через стегно додолю.

Як гучно ж він падав...

Однак після цього ще завзятіше брався до піднімань воза. Він свято вірив, що рано чи пізно його сила візьме гору над спритністю татарчука.

Якось, узявшись до поливання городини, він із першого ж відра відчув, що воно стало залегке.

Що за мана? Дивився на відро - все гаразд, не порожнє, повнісіньке води. А неважке!

Доки радісно не збагнув, що то в нього вже виросла сила.

Сусіди з подивом споглядали з-за тину, до якого штукарства там вдається малий Іванко - крекчучи, він примудряється підважити на плечі одразу два коромисла й нести од колодязя четверо відер води!

І важко йому, і ноги вгинаються, і тулуб хитається, - але ж упертий, пре на собі ту воду до грядок і не кориться тягареві.

- От ледащо вдалося, - гомоніли вони, - ліньки йому зайвий раз пройтися! Оно люди по одному відру носять і не вихваляються.

- А воно таке мале, а вже таке горде!

Наче й не чув того хлопець.

Бо щосили міркував, куди б це його іще два додаткові відра почепити?

А може, наврипитися та взяти ті два відра до рук, а коромислами навчитися тримати рівновагу самостійно?

Потім заспокоїв себе думкою, що про це міркувати буде тоді, коли сила його ще зросте.

Завіяли буйні вітри й почалося на вітряках перетворення зерна на борошно.

Завівся туди й Іванко - як тільки вільна хвилина, одразу ж біг на пагорб, де оберталися велетенські лопаті вітряків.

Чому?

Бо там було повно важкеньких мішків.

Отак туди-сюди потягаєш, то, бува, дещо й за роботу перепаде - господарі одсиплять у торбинку трохи збіжжя.

Бо дехто зі старших дядьків, бувало, й удвох тягнуть одного мішка, та ще й не дуже вправно - роки даються взнаки. А воно, мале та завзяте, підхопить отакечки на спину й дріботить сходами нагору.

- Оце дивина! - скаже хтось із заїжджих. - Зроду не бачив, щоби хто малий, а був такий спритний до важкої роботи.

- Та ж він із роду Піддубних! - пояснять йому.

- А-а, ну, тоді зрозуміло! - бо слава про сім'ю багатирів розходилася далеченько. - Ото й заробить трохи для родини.

Таке пояснення влаштовувало всіх.

Лише не самого Іванка. Заробіток йому був потрібен, аби вдома його не лаяли про згаяний час.

А головного прибутку він мав потаєнного.

Секрет полягав у тому, що кращого місця для збільшення сили не було на світі.

Мішки бо дуже зручні, аби хапати їх пальцями, потім тримати на спині й хутко перебирати ногами - ото ж тренувалося все тіло одразу, навіть шия, якщо мішка завважити аж на карк.

Тут було зроблене ще одне важливе відкриття: для зростання сили після чималого навантаження треба одразу вдаватися до відпочинку, лягти та полежати.

Або ще краще гайнути до ставка та водою, споконвіку святою для слов'ян, освіжити втому. А вже потім лягти на рідну земельку.

- О, коник-химеродник, день біжить, два дні лежить! - візьме та й "підколе" хлопчину якийсь господар.

Необачно підколе.

Усі інші, сидячи на розколотому жорні, радісно пооживали.

- Ану, дядечку, - скаже Іванко, - ану поб'ємося об заклад, хто швидше звідсіля занесе мішка із зерном до млина?

Господар нарегочеться й заставиться на півмішка борошна.

Умить навколо збирається гурт роззяв, які між собою також починають закладатися.

Не знав бо ніхто, що м'язи молодого силаня вже відновилися й натяглися новою силою. Та й хто додивиться до тих м'язів, надійно прикритих великою, не по зросту, сорочиною, яка перейшла йому од старшого брата?

Отож двоє суперечників стануть біля воза, їм навантажать на плечі по мішкові зерна. За змахом руки мірошника обидва як рвонуть з місця, як побіжать!

І що?

Маючи довші ноги, господар урвав наперед.

Однак таке зусилля хутко забило йому дух, і коли малий випередив його біля сходинок, то дядько ззаду необачно наштотхнувся на мішок Іванка, втратив рівновагу, заточився, перечепився й грюпнувся в пилуку!

Скільки радості було навколо!

А малий забіг нагору й заніс туди мішка.

Потім намагалися підвести із землі невдалого дядька, обтрушували од пилу та остюків, потім одміряли зерно, хто кому що програв.

Хтось подав глечика з водою Іванкові. Однак він одхилив його.

– Ти чого?

– Не можна одразу пити, – пояснив він. – Треба спершу добряче одхекатись.

Усі закивали головами:

– Ти ба, він ще й мудрий. Де ти такому навчився? – гомоніли дядьки.

– На буряках, поливавши. Як потаскаєш води туди та нап'єшся її одразу, то од цього сила вменшується, – поділився він досвідом.

Переможений господар важко підвівся, став і мовив:

– Звісно, вода може зашкодити, інша річ – горілка!

Усі радісно загуділи, особливо після того, як господар дістав зі свого воза сулію. Кожен приклався до неї; звісно, ніхто й не пропонував Іванкові.

Та він би й відмовився, часто-бо доводилося спостерігати, яку дію справляє такий трунок на охочих – спершу додасть сили, але потім враз усю й відніме.

Однак розумів, що сперечатися тут годі.

Він закинув півмішка здобичі за плечі та й рушив додому.

Якось по обіді з вітряка вийшов мірошник, сито мружачись на сонце.

Несподівано його очі округлилися: він не побачив поруч із млином на схилі запасного жорна.

Та воно, може, й невелике, може, й замале, може, й трохи надтріснуте, однак уже стягнуте залізним обручем, могло би прислужитися.

Хто ж міг його поцупити? Невже якийсь чужий мірошник?

Ба, ні.

Діло було так: вітер ущух і вітряк не крутився.

За два-три дні такого лиха господарі зі своїм зерном роз'їхалися по домівках. Іванко ж тинявся навколо, очікуючи – може, повіє, може, всі повернуться й можна буде

донесхочу натягатися мішків?

Хлопець нудився, доки його погляд не впав на жоренце, яке сиротіло під вітряком на пагорбі, гріючись на сонечку.

"А от цікаво, якщо його підважити дишлом, то чи зможу я його поставити боком?"

Хутко притягнувши чималу ломаку, він узявся до діла.

Найважче було просунути в щілину між каменюкою і землею дерев'яного важеля. Далі, підваживши протилежного кінця плечем, хлопчина з подивом відчув, як кам'яне жорно зрушило, підвелось.

Радість хлопцева не тривала довго – несподівано враже колесо, як і належить колесові, взяло й покотилося з пагорба!

Боком, боком, дедалі швидше, так швидко, що Іван не встиг підставити ломаку й зупинити...

Жорно котилося доти, доки не перечепилося об рівчака і, подумавши, впало.

... Мірошник нарешті помітив утрачене майно. Нечутно підійшов до хлопчини.

- Ба ні, - промовив він, - сам тут не впораєшся. Тутки треба тата кликати.

Прийшов Максим, почухав потилицю.

Не тому, що жорно здалось йому заважким. А тому, що мав стосовно синочка деяку своєрідну педагогіку:

- Отже так, сам нашкодив, сам і коти його нагору.

Такий вирок збив би з ніг кого завгодно.

Однак не Івана.

Він за допомогою кілків, каменюк, важелів і нечуваної своєї впертості таки дотарганив важезне жорно нагору й покладовив його на належне й належане місце.

Правда, потім довгенько відновлював силу, бо попервах навіть ставок не допомагав...

Батьки з сумом дивилися на малого, мати кожного такого разу люто тицяла чоловіка ліктем під бік.

Однак вона чудово знала свого чоловіка – якщо він щось собі вирішив, то його вже не зрушиш.

Так було, коли біля річки загрузла карета з панством. Прибіг конюх, благав витягти її з глибокої баюри.

- А скіло там панків усередині сидить?

- Троє, - відповів конюх.

- Отож нехай лізуть у грязь та й виштовхують.

І гроші пропонували, й чималі – однак Максим чомусь уперся, й ані руш.

І жінка вмовляла, і діти. Й сусіди благали – та де там. Певно, Максим мав і щодо панків деяку свою педагогіку...

Після жорна Іванко здобув собі велике закуття м'язів – усе тіло боліло. Він і тер його, й розминав, однак біль не минався.

Брат жартував:

- Добре, що ти вибрав найменше жорно. А якби більше – ото була б тобі морока!

- Мовчи, халамиднику, - вдавав суворість тато Максим, - брат же іще малий. Може, якась силонька в нього вже є, однак суглоби ще слабі, жили ще не закоцюбли. От він і страждає. Бо дурне, не треба братися до тягара, якого не можеш подужати.

- Аби він сам не закоцюбився! - реготав братик, готовий щомиті дременути. Знав, що Іванко хоч і дужчий, але не такий спритний.

Сім'я наминала масну кашу, а от Іванкові чомусь не хотілося.

Він наче знав, як дати тілові перепочинок, і вже давненько здогадувався, що часом ситна їжа відбирає силу, а не додає. Часто вона стомлює аж на півдня.

Таким власним відкриттям він не міг з кимось поділитися, бо засміють.

А для сили тут найкраще - пісний борщ.

Гай-гай, скільки їх мати переварила для своєї багатирської сімейки...

Якби хто їх зібрав до купи, то зо три ставки б вийшло. І Максим цю страву любив - особливо як настоїться в льоху день-два. Ото вихваляв!

Такий борщ ніколи не втомлював, скільки його не з'їси.

Отож знесилений Іванко спустився до льоху й припав до чавунка. Напившись борщевої юшки, він відчув, що закуття м'язів трохи попустило.

Лігши на сонці, піддався лагідним променям.

Потроху біль із м'язів виходив, поступаючись новій силі, яка повновладно вступала в тіло.

Він лежав і міркував про буряки.

Чому?

Бо варений буряк - найголовніший у борщі. Не поклади його - і то вже буде не борщ, а якась лемішка.

От не додай туди моркви - і що? Борщ без неї однаково вдасться. Може, й не такий борщистий, та все ж борщ.

Або не поклади капусти. Чи квасолі. Чи картоплі - однаково з того вийде хоч кепський, але борщик.

Отже, найголовніша їжа для майбутнього багатиря - це буряк. Хоч варений, хоч печений.

- Оце мені ще морока! - сплеснула руками Максимиха. - Щоб оце я йому окремо такий доварок творила!

Однак Максим, чуючи такі розмови, владно буркотів крізь вуса:

- Він же в тебе не просить якихось панських витребеньок. А простого мужицького харчу. Ба, найпростішого й найдешевшого. Син же росте. То й сам знає, чого йому найбільше треба.

Іванко аж розквітнув од такої несподіваної татової підтримки. Хоча чому несподіваної? Адже тато теж бурячки полюбляв.

- Матусю, ну довари, - благав він. - Я ж оно скільки їх поливав, скільки тих відер перетаскав.

- Поливав! - удавано сердилася мама. - А хто мені коромисло злавав?

Іванко похнюпився, бо знав, яка то в господарстві цінна річ.

Мама тому нападалася на силові спромоги свого сина, бо мріяла про щось інше. Адже він чудовий голос мав, та й тямущий був до співу, і вже міг співати навіть у церковному хорі. А для мами найбільше щастя, як коли вони вдвох виводять під святими образами?

Однак вона хутко мала повертатися до дійсності...

- Еге, росте дитина, - прогудів Максим, - сьогодні коромисло зломить, а завтра - дишло. Зломив - не біда, нехай нового вистругає. Нехай вчиться майструвати, то й знатиме, що до сили ще й уміння треба. Бо без уміння вся сила - пхе!

Отож, якось примостившись за хатою, почав юний Піддубний тесати господарське приладдя.

Зо дві добрячі ломаки спартачив, доки в нього нарешті не вийшло щось подібне до коромисла.

- Оце вчудив! - сміявся молодший брат. - Та з такою ґерлигою не по воду, а на ведмедя полювати годиться! Ну так, це якщо ведмідь нападе, щоб відра украсти!

Однак Іван наче й не чув клинів. Думав про свій дерев'яний витвір, зважив у руці й несподівано посміхнувся:

- Зате ніколи не вломиться...

На ньому він зробив аж чотири глибокі зарубки і, крекчучи, носив на одному чотири відра.

- Та ти б краще вже не відра, а цебра чіпляв, - сміявся брат.

- І почеплю, - кривився Іванко, але ніс свою ношу.

Він розумів, що сили йому скоро й на таке вже стане.

Інша біда, що спритності не вистачає, бо відра гойдаються в різні боки, а від того ноги не встигають вправно переставлятися, тож більше сили марнується, аби втримувати рівновагу, аніж нести.

Однак яким раєм було поставити між грядок відра, та вже потім поливати буряки. Відчувати, як вдячно вони п'ють свіжу криничну воду, як наливаються міццю.

І цю міць згодом, усю до краплиночки, віддадуть хлопчині, коли їх мама спече або зварить.

Звістка про чотиривідерне коромисло хутко облетіла все село.

І збиралося чимало людей подивитись, як хлопчина, важко балансуючи, носить отак воду.

- Та це ж Піддубні, - зачудовано кивали головами старші люди. - Ви тіко пригадайте їхнього прадіда, як той статки заробляв: отако наїється добряче кулешу, а тоді сам упряжеться в плуга та й тягне борозну...

- Худобу беріг, - схвально додасть інший.

- Та яку там худобу - не було тоді ще в Піддубних аніякої тобі худоби... Вони тоді тільки ставали на ноги.

Ноги хотіли ковзнутися, розповзтися, однак малий Іванко щосили стримував їх, долаючи стежину від криниці до городу.

Він добре чув, про що гомоніли сусіди, й твердо вірив, що обов'язково здивує їх ще

більше, ніж його уславлені пращури.

А то вибирав хвильку, коли тато відпочивав, і починав допитуватися, звідкіля сила росте. Той виймав цигарку з рота, випускав густе пасмо диму і промовляв крізь нього:

- Сила - силу силить.

Сказавши таке, віддав цю думку на відкуп малому - може, той розтлумачить сам та колись і йому, Максимові, пояснить.

- Як це? - наполягав той.

- Ну, от ти на берег ходиш, борюкаєшся там з хлопцями. Ти ж потім відчуваєш, як у тебе сили додалося?

Той кивав:

- Сили так. А от...

- ... спритності? - підсміювався Максим зі свого міцного, але таки вайлуватого нащадка, - Бач, боротьба - це не забавка. Бо вона не лише сили додає, тут треба думати весь час, метикувати, а потім вже застосовувати.

- А де навчитися?

- Де ж ти навчишся, як зараз такої школи нема? Бо ми - селяни, до цього не навчені. От, скажімо, татари - ото митці до боротьби.

- Сильні?

- Ще й дуже спритні. Ох, уміють. Оце поїдемо на ярмарок, пошукаємо, де борюкаються, там і побачиш, як мастаки це роблять.

Насилу діждався малий, коли така подія трапилася, і його вперше повезли у волость на торг.

Боже милий, нарешті Іванко побачив того світу! Стільки люду, тварин, краму! Одна тільки біда - доки доїхали, доки стали, доки розташувалися - а тут одразу торг пішов на збіжжя, то хлопець і натякнути не встигав, що головне ж тут не продай-купи, а боротьба.

Словом, аж коли тато спродався, лише тоді посунули вони шукать, де богатирі змагаються. Й оно за каруселями знайшли такий тік, де це відбувалося. Та щойно прийшли, а там усе вже закінчилося...

Похнюпився малий, аж до плачу. Батько все думав, як заспокоїти його, коли раптом чує:

- Агов, публіко! - кричав чоловік у чорному сурдугі. - Хто є охочий позмагатися між собою, прошу сюди, на арену світу!

Гордо вигукнув він, шанобливо вказуючи на точок.

Ніхто, звісно, не відгукнувся, бо в глядачів ще й досі шумувала кров від попередніх атлетів, які виконували небачені захвати й кидки.

І несподівано все вмовкло, хотіло зареготати, та втрималося. Що сталося?

На арену виступив маленький Іван і підняв руку:

- Я хочу!

Так дзвінко він вигукнув, що старий Максим аж утер сльозу, дивлячись на свого такого нащадка.

Люд, погмонівши, виштовхнув перед себе кількох дітлахів. Вони були різного віку й габаритів, дехто значно переважав і в тому, і в іншому Іванка. Однак не це його хвилювало, він доглядався, чи немає поміж них або десь поруч його споконвічного супротивника Охметки? Сина пастухового?

Ні, тутки його, дякувати Богу, не було.

І, на превелику радість присутніх, почалося змагання.

Такий чемпіонат відбувався надто швидко, "борці" не встигали виснажувати себе тактичними й стратегічними задумами та запаморочливими кульбітами – дуже хутко посеред току залишився Іванко, з подивом зазначивши, що чоловік у чорнім сурдугі тягне догори його ручку.

– Переміг цей, – він нахилився до малого, – як тебе звати?

– Іван Піддубний, – була відповідь.

– Звідкіля ти?

– Я з України! – дзвінко вигукнув той.

– Словом, перемога за нашим земляком! – підсумував оголошувач.

Приїхали додому майже поночі.

Батько зайшов до хати й гучно торохнув об стіл мішечком з горіхами.

– Що це? – здивувалася матір.

– Приз за боротьбу на світовій арені, – незворушно крутив вуса.

Мати картинно сплеснула руками:

– То це ти, Максиме, виходить, на ярмарку боровся?

Вона знала, що казала, бо її чоловік вряди-годи любив на людях похизуватися своєю силою.

– Та де там мені, – показно засумував він, – я ж способам тої клятої боротьби не вчений. Це все він, – вказав рукою на свого меншенького.

Той стояв посеред хати із запамороченою од щастя головою, намагався сказати просте слово "так", але й на це його заціпило.

– Як? – дивувалася матір. – Усіх переміг? – не вірила вона.

– Усіх до однісінького!

Іванко ковтав повітря, рвався розповісти, що йдеться лише про його однолітків, що він боровся із дітьми, однак кавал стиснувся в нього під горлом, і він міг лише крутити головою, однак матір із того нічогісінько не розуміла.

Якось мама почула крики на вулиці, визирнула з-за тину й побачила гурт дітлахів, які, з усіх боків підтримуючи, вели додому її Іванка... Ноги йому не слухалися, він ледве волочив їх, а голова була закривавлена...

– Ой, Боже!

Сплеснула руками вона й кинулася до сина.

Той кволо до неї намагався посміхнутися.

– Хто? Хто це тебе так? Хто побив? – кричала. – З ким боровся?

Усі діти намагалися пояснити, але із загального крику нічого не можна було втямити.

Вона змусила всіх замовкнути й дала говорити лише Охметкові, синові пастуха. Той розпочав:

- На березі гралися й побачили каменюку. Почали спорить, хто підніме. Ніхто не зміг. І навіть я не зміг.

- Ну?

- Тоді взявся Іванчик, і вже мало не підняв. І тут... Він уже майже підняв. І тут...

- Що? - не витримала матір.

Нарешті слабким голосом заговорив сам Іван:

- Піднімав каменя. Уже й був підняв. Той скраю тріснув... І - по голові. Лусь!

Мати сплеснула руками, вхопила за голівку Івана, почала несамовито цілувати.

- Він втратив був тяму! - гордо продовжувала малеча.

Мати повела сина до хати, почала промивати волосся.

Од нового болю Іван був мало не скрикнув, однак втримався, щоби знову не злякати маму.

Коли зібралася вся сім'я, то подивувалася на перев'язану голову Івана. Вислухавши всі пояснення, тато Максим висловив діагноз:

- Ну, це добре, що камінь вдарив по голові. Може, вона нарешті думати почне?

- А як не почне? - підколов брат.

- Тоді нехай ще раз вдариться об той же камінь. Будемо бити, доки не порозумнішає.

Мати й не знала, чи вірити, чи ні?

Чи це чоловік правду каже, чи так жартує - ніколи за його незворушним лицем не вгадаєш.

- Годі мене дурити! - скрикнула вона. - Краще скажи, до якого лікаря повезем? Може, до волосного?

- Та є й тут один гарний лікар, - крутнув вуса Максим, - та ще й такий, якого наш Іванко найдужче любить...

- Хто? - в один голос вигукнула сім'я.

- Борщ, - була відповідь. - Він же, наш малий, борщ найдужче любить... Отже, стара, - звернувся він до своєї геть не старої дружини, - споряджайся на борщ, але не простий, а гетьманський.

Нащадок козаків, Максим вірив лише у все те, що існувало козацького. А надто - гетьманського.

Діти знали, що воно таке, куштували вже не раз, тож голосно зраділи. Такі ліки вони б споживали й здоровими.

- Тільки, мамо... - почав просити Іванко.

- Тільки більше буряків покласти? - вгадала вона.

Максим сидів і на все те незворушно дивився, не виявляючи своєї радості, бо вона найбільша була, коли сім'я отак весело розважалася.

Наступного ранку сусіди, донюхуючись до повітря, дивувалися:

- Ти ба, Піддубиха на гетьманський борщ спорядилася. Хіба свято яке? Наче й нема

сьогодні ніякого...

- Еге, свято, - казали інші, - малий Іван живий лишився, яке в неї свято може бути краще?

А рецепт гетьманського борщу полягав, по-перше, в тому, що готувати його треба починати аж удосвіта.

Спершу варилася баранина, виймалася, одкладалася - це потім буде, на другу переміну. Далі так-само варилася свинина. Потім телятина.

Відтак півень варився - і теж виймався, остигав, чекав на свій час. Далі в борщ клалося все, що до нього зазвичай і годилося, - квасоля, смажені буряки, картопля, морква, цибуля і все інше, на нашій землі годяще.

Головний секрет полягав не в таємній ложці меду, не в товченому часникові зі старим салом, не в підливах - масних, пісних, борошняних, крохмалевих і бозна яких, що їх рецепт у кожної господині передавався з покоління в покоління й тримався в найсуворішій родинній таємниці; а в тому, що заздалегідь смажилися карасі й насамкінець, у друшляка кладовлені, занурювалися на деякий час до казана - от лише після того борщ ставав по-справжньому гетьманським!

Мала така страва ще одну чудодійну властивість - варився ж бо він цілий день, тож уся сім'я, стражденно нюхаючи його випари, переймалася нелюдським бажанням до нього.

І накидалася мов навіжена.

Яка ж хвороба втримається перед таким лікуванням?

Звісно, що ніяка. Особливо хвороба богатирського походження - розбита голова од першої ложки враз забувала про всі свої рани та болячки.

Бо смачнішого буряка, як у гетьманським борщі, на білому світі не існує.

От тепер хто б міг уявити, якого смаку мав там улюблений Іванком буряк? Бо як не крути, а в будь-якому борщі, бодай і в гетьманському, найголовнішим був хто? Та він же ж! Таким буряком жоден цар на Землі не погидував би. Та що цар? Гетьмана такого на землі нема! Тож і наминав його молоденький богатир, гадаючи, чого б такого важкого ще раз собі на голову кинути, аби мама його ще раз отак полікувала...

- Диви, як наминає, - не одриваючись од страви, мовив Максим, - буряки трощить, а м'ясо оминає. Диви, щоб він собі ще якої хвороби не заподіяв, аби ще раз таких ліків скуштувати.

Читав думки!

Малий Іван аж ложку од того на стіл впустив, однак, схаменувшись, підхопив, тут не можна було відволікатися - їли ж усі з одної великої мисюри - зазіваєш, то один-два сьорби й прогавиш!

Потім уже, коли сім'я одпала од столу, коли мама міняла перев'язку на нерозумній синовій голові, він несподівано запитав у неї:

- Мамо, а куди всі зміюки подівалися?

Вона насторожилася, бо не чекала такого терапевтичного ефекту. Які зміюки? Про що він марить?

- Про що ти, синку?

- Ну, оті зміюки, яких наші богатирі перемагали. Де вони всі поділися?

Мати лагідно посміхнулася й притулилася щокою до його голівки.

- Заздрість людська зжила богатирів зі світу.

А от чи всі зміюки скінчилися? Де там. Тепер інші зміюки! Лихварі, крутії та жмикрути, таких повнісінько.

Вона б хотіла сказати малому, що й богатирів геть не стало на нашій землі, однак, подумавши, відповіла інакше:

- Оце вони лише повилуплювалися, нові змії.

- Нові? - майже зрадів він.

- Так, любий.

- А вони скоро підростуть? - напосідався він.

- Ну, не дуже скоро, потрошку. Саме коли й ти виростеш добряче, то й вони вже будуть дорослі.

І хлопчина враз заспокоївся.

Він задрімав, напрочуд ситна їжа навівала йому й добрячого сну: як він їде чистим полем на богатирському коні, і як різна нечисть, зачувши його ходу, ховається подалі в свої глибокі нетрища...

Чому?

Бо бачили грізну зброю в руках богатиря.

Ба, найгрізнішу в світі - оту надломлену скраю каменюку, трошки закривавлену збоку.

Історія людини в історії людства

Іван Піддубний, безперечно, найбільший світовий борець, шестикратний чемпіон світу, котрий утримував цей титул поспіль двадцять п'ять років!

Він іще замолоду став живою легендою. А відтак до п'ятдесяти двох років виступав і перемагав на світових чемпіонатах, а до сімдесяти - на вітчизняних.

Таке годі й уявити - тим паче, що змагався він у надважкій категорії, бо важив сто двадцять кілограмів.

Коли він гастролював по США й також став там чемпіоном - його у віці п'ятдесяти семи років обрали найгарнішим чоловіком цієї країни!

Народився Іван Піддубний 9 жовтня (26 вересня) 1871 р. на Полтавщині в с. Красенівці, нині Черкаської області. Помер у м. Єйську 8 серпня 1949 р. в цілковитій бідності...

Це був дуже оригінальний чоловік, мав на все свою думку. Секрет його сили полягав у вегетаріанстві (споживанні лише рослинної їжі), а також у постійному носінні в руках двопудового чавунного "ціпочка".

Перед кожним виходом на арену молився за Україну, тому й перемагав.

За життя зазнав багато кривд, однак мужньо долав їх - досить згадати захоплення влади білими, червоними та переслідування чекістами, німецьку окупацію та знову комуністичну.

Він кілька разів втрачав усі свої статки, однак знову ставав на ноги, знову боровся на змаганнях, знову починав тренувати юних атлетів і, головне, знову й знову перемагав.